

ЗАБОРОНА АГРЕСІЇ ЯК ІМПЕРАТИВНА НОРМА JUS COGENS

THE PROHIBITION OF AGGRESSION AS THE IMPERATIVE NORMS OF JUS COGENS

Маринів І.І.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Сердюк В.М.,

*студент III курсу
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті розглянуто та проаналізовано теорії визнання державами імперативних норм *jus cogens*, положення Статуту ООН щодо принципів міжнародного права, зокрема принципу заборони агресії, та їх початкової мети, проведено паралель між положеннями Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 про визначення терміну «агресія» та практикою Міжнародного суду ООН щодо його безпосереднього застосування.

Ключові слова: імперативна норма, правова позиція, збройна агресія, організація, раціоналізм.

В статье рассмотрены и проанализированы теории признания государствами императивных норм *jus cogens*, положения Устава ООН о принципах международного права, в частности, принципа запрета агрессии, и их первоначальной цели, проведена параллель между положениями Резолюции Генеральной Ассамблеи ООН 3314 об определении термина «агрессия» и практикой Международного суда ООН по его непосредственному применению.

Ключевые слова: императивная норма, правовая позиция, вооруженная агрессия, организация, рационализм.

The article examines and analyzes the theories of recognition by the states of the imperative norms of *jus cogens*, the provisions of the UN Charter on the principles of international law, in particular the principle of the prohibition of aggression, and their original purpose, is parallel to the provisions of the UN General Assembly Resolution 3314 on the definition of the term "aggression" with the practice of the International Court of Justice UN on its direct application.

Key words: imperative norm, legal position, armed aggression, organization, rationalism.

Сучасне міжнародне право забороняє використання збройної агресії проти будь-якої суверенної держави. Так, у п. 4 ст. 2 Статуту ООН визначено: «...всі члени ООН утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями ООН...» [5].

Дослідження поняття «агресія», яке подане в міжнародно-правових актах, допоможе встановити визначення цього поняття, що є досить актуальним в умовах сьогодення. Вплив одних держав-агресорів на інші є безумовним у ХХІ столітті, тому ефективним засобом у цьому питанні є застосування імперативних норм *jus cogens*, зокрема, Міжнародним судом ООН у своїй діяльності.

Такі науковці, як Луїс Хенкін і Луїс Зон, У. Фердросс, Майерс Мак Дугал, Гарольд Лассуэлл, Майкл Рейсман, досліджували природу імперативних норм та встановили різні теорії сприйняття властивої цим нормам «імперативності», зокрема у питанні збройної агресії. Але натеper це питання залишається невирішеним.

Метою статті є встановлення необхідності визнання заборони агресії як імперативної норми *jus cogens*, що підкреслило б імперативність вказаної заборони та її безпосередньої реалізації в міжнародному праві щодо вирішення міжнародно-правових спорів.

Питання про юридичну сутність *jus cogens* завжди було об'єктом наукового інтересу, зважаючи на при-

роду цих норм як імперативних основоположних засад міжнародного права. Якщо для представників природно-правової школи питання було більш-менш зрозумілим: *jus cogens* це норми вищого порядку над волевстановленими людьми нормами і походять вони з настанов вищого (природного) розуму, Бога, природного права, то позитивісти змушені були пояснювати їх існування іншими критеріями [1, с. 208].

Норми *jus cogens* позитивної теорії ґрунтуються на державній згоді, принципі державної самостійності, суверенності і автономії і тому держави не можуть бути пов'язані нормами, на які вони не давали згоду. Відповідно до такого підходу міжнародні норми досягають імперативного статусу через суверенні правотворчі процеси, які проходить і звичайне міжнародне право [2].

Заслуговеє на увагу точка зору вчених Луїс Хенкін і Луїс Зон, які зазначають, що норми *jus cogens*, як, наприклад, заборони проти рабства і військової агресії, отримують свій імперативний характер шляхом властивого їм раціоналізму і моральної авторитетності замість державної згоди. Подібні підтвердження *jus cogens* давала Міжамериканська Комісія з Прав Людини. Таким чином, теорія природно-правової школи пояснює імперативність норм як певне обмеження державної діяльності, однак без порушення концепції державного суверенітету. Імперативні норми, так би мовити, є необхідними для цілісності міжнародного права як правової сис-

теми. Міжнародне право визнає деякий імператив норм, що є ієрархічно вищим за договірне і звичаєве право, для того, щоб просувати інтереси міжнародного співтовариства в цілому і зберегти ядро міжнародного права [2].

У. Фердросс вважав, що право цивілізованих держав вимагає створення юридичного порядку, який ґрунтується на раціональному і моральному співіснуванні членів. Відповідно до теорій порядку загального міжнародного права усі імперативні норми служать одній із двох функцій: вони або забезпечують мирне співіснування держав як співтовариства, або виконують основні нормативи, що впливають з міжнародної системи зобов'язань [2].

Майерс Мак Дугал, Гарольд Лассуелл, Майкл Рейсман та інші стверджують, що такі норми *jus cogens*, як заборона актів агресії і расової дискримінації, відображають перетворення міжнародного права на цілеспрямовану світової спільноти, забезпечення прав людини і мирного співіснування держав. Як доказ вони пропонують до такого інструменту, як Статут Організації Об'єднаних Націй, який визначає цілі Організації Об'єднаних Націй, включити просування «міжнародного миру і безпеки», «дружніх стосунків між державами», «прав людини і основних свобод». Зважаючи на розвиток міжнародного права і сучасний його стан, є підстави звернутись до нормативних документів, про які вже написано вище, і розглядати зафіксовану концепцію норм *jus cogens* як невіддільний складник всесвітнього правопорядку [2].

Згідно зі ст. 53 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року договір є нікчемним, якщо на момент укладення він суперечить імперативній нормі загального міжнародного права. Оскільки це стосується цієї Конвенції, імперативна норма загального міжнародного права є нормою, що приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що мала б такий же характер. Згідно зі ст. 64 вказаної Конвенції у разі впровадження нової імперативної норми загального міжнародного права будь-який наявний договір, який виявляє суперечність з цією нормою, стає недійсним і припиняється [3].

27 серпня 1928 року було підписано Паризький пакт між французьким міністром закордонних справ А. Бріана і державним секретарем США Ф. Келлога, який проголошував відмову від війни як знаряддя національної політики і засобу вирішення міжнародних суперечок, а також містив важливі міжнародно-правові норми, спрямовані проти агресивної війни. Пакт підтримали ще 48 держав, серед яких можна виділити Великобританію, Германію, Італію, Бельгію, Канаду, Австралію, Нову Зеландію, Індію, Японію, СРСР та інші [4]. Після Другої світової війни міжнародна спільнота проявила свою «цивілізовану сторону» та з метою недопущення подібної трагедії у світі створила Організацію Об'єднаних Націй (далі ООН). В преамбулі Статуту Організації Об'єднаних

Націй і Статуту Міжнародного Суду ООН визначено суть створення даної організації, відповідно до якої «народи Об'єднаних Націй вирішили позбавити прийдешні покоління від лих війни, затвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, проявляти терпимість і жити разом у мирі один з одним, як добрі сусіди, і об'єднати сили для підтримки міжнародного миру та безпеки, щоб збройні сили застосовувалися не інакше, як у загальних інтересах». ООН у своїй діяльності встановила першочергове завдання – «... підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою приймати ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості і міжнародного права, залагоджування або вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть привести до порушення миру, розвинути дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру». Встановивши мету діяльності, в ООН було створено обов'язкові принципи діяльності учасників Організації, серед яких, зокрема, такі: всі члени ООН вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку і справедливість; всі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з Цілями Об'єднаних Націй [5].

Резолюцією 3314 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року було встановлено, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом ООН. Також ця Резолюція у статті 3 визначила перелік дій, які повинні кваліфікуватися як акт агресії, зокрема, вторгнення або напад збройних сил однієї країни щодо іншої, бомбардування збройними силами території іншої країни, морська блокада та інші. Але згідно зі ст. 4 цей перелік не є вичерпним, що дає змогу Раді Безпеки визначати, чи можуть бути інші акти розцінені як акт агресії [6]. Крім того, звертаючись до судової практики у рішенні Міжнародного суду ООН від 27 червня 1986 року по справі «Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки» у справі «Військова і напіввійськова діяльність всередині Нікарагуа і проти неї», ми бачимо, що Нікарагуа у своєму позові визначило дії США саме як акт агресії, та при вирішенні справи Суд не вживав терміну «агресія», а наголошував на наявності військової і воєнізованої діяльності. Суд підтвердив загальний характер заборони на використання сили та вказав, що міжнародне право не допускає використання збройних сил однієї держави для запобігання порушень прав людини в іншій державі. Таким чином,

бачимо, що Міжнародний суд ООН поклав тенденцію невживання у своїх правових позиціях передбаченого Резолюцією 3314 Генеральної Асамблеї ООН терміну «агресія» й замінив його «використання сили проти іншої держави».[7, с. 158–163; 198–212].

Згідно із викладеним матеріалом ми бачимо, що проблема світового миру та загроза збройної агресії залишаються актуальними і зараз. Навіть факт того, що організація світового масштабу ООН визначила таку пріоритетну мету та основний предмет діяльності, як всебічна підтримка та забезпечення миру, створила Раду Безпеки ООН для реагування на порушення відповідних положень про мир, не вирішує дану проблему. Сьогодні міжнародна спільнота проживає у настільки глобалізованому світі, що світовий мир та безпека залежать від кожного наступного політичного рішення на внутрішньодержавній чи зовнішній арені, приєднання держави до блоку чи організації, обрання громадянами свого президента чи уряду, все це безпосередньо впливає на сприят-

ливу або ворожу обстановку між країнами у їх майбутніх взаємовідносинах. Крім того, на жаль, майже нічого не заважає більш розвиненій країні виражати свою волю та свій інтерес стосовно політики, кордонів та ідеологічної спрямованості іншої держави через створення загрози збройної агресії чи взагалі вчинення такої агресії. Статут ООН передбачає можливість виключення члена організації з її складу за систематичне порушення принципів, але це не вирішує справжнього конфлікту, а тим більше не забезпечує той необхідний захист прав та безпеки людей, що знаходяться у потенційній зоні конфлікту. Можливо закріплення такого принципу, як заборона агресії в міжнародному договорі, а не резолюції Генеральної Асамблеї ООН, підкреслило б імперативність вказаної заборони та полегшило б діяльність Суду ООН із застосуванням даного терміну. Беззаперечно, що заборона агресії отримує свій імперативний статус шляхом властивого їй раціоналізму і моральної авторитетності замість державної згоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буткевич О.В., Формування норм *jus cogens* у до класичному міжнародному праві. Вісник академії правових наук України № 4 (47). 2006. С. 207–218.
2. Відловська І. Я. Теорія норм *jus cogens* в міжнародному праві. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3924/Відловська.pdfsequence=1&isAllowed=y>.
3. Віденська Конвенція про право міжнародних договорів: Набрання чинності для України міжнародного договору, відбулась 13.06.1986 / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. Вид-во, Відомості Верховної Ради Української РСР. 1986. N 17. Ст. 343.
4. Исторический словарь. 2-е изд., 2012, с. 379. / Орлов А.С., Георгиева Н.Г., Георгиев В.А. Документы XX века. URL: <http://doc20vek.ru/node/3199>.
5. Навчальний посібник Міжнародне право / [Буроменський М.В., Кудас І.Б., Маєвська А.А., та інші]; За ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
6. Резолюція 3314 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року: Про визначення агресії. URL: [http://undocs.org/ru/A/RES/3314%20\(XXIX\)](http://undocs.org/ru/A/RES/3314%20(XXIX)).
7. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948–1991 ООН / Нью-Йорк, 1993. URL: http://legal.un.org/icjsummaries/documents/russian/st_leg_serf1.pdf.